

Middels dit essay zal de paradigmatische metafoor van het piramidale denken worden geanalyseerd en dan in het bijzonder de manier waarop deze diens toepassing vindt op het hedendaagse denken over het kapitalisme en de groeiende ongelijkheid. Om dit een actuele impuls te geven zal getracht worden dit anders te analyseren dan volgens genoemd paradigma, om zo dit thema in een ander ontologisch daglicht te zetten. Vervolgens zal gepoogd worden de implicaties van dit piramidale denken te doorbreken door een mogelijke omslag voor te stellen naar inter-esse als een alternatief op dit denken, uitgaande van een relationele filosofie.

Het thema ongelijkheid heeft met het boek '*Capital*' van Thomas Piketty weer een prominente plek gekregen in het maatschappelijk debat. Zo laat Piketty aan de hand van door monnikenwerk tot stand gekomen statistieken en een historische analyse daarop zien hoe groeiende ongelijkheid inherent is aan het kapitalisme en hoe dit sinds de afgelopen decennia (wederom) extreme vormen is gaan aannemen (vgl. Piketty, 2014, pp. 20-21, p. 40, 336). Naast dit werk is er ook een groot aantal rapporten dat uitwijst dat ongelijkheid groeiende is en tevens een maatschappelijk probleem vormt (zoals die van de World Economic Forum, 2014 & Oxfam, 2014).

Door het piramidale denken en het hyperindividualisme is men veelal geneigd te denken dat de groeiende ongelijkheid een kwestie is van (deels illegitieme (vgl. *Illicit Financial Flows from Developing Countries: 2003-2012, 2014*)) geldstromen die onevenredig hun richting vinden naar de rijkste '*top*' aan de bovenkant van de economische piramide. Men spreekt dan immers van de '*top 1 percent*' en over een *onderklasse*. Echter, wanneer men dit analyseert in termen van een relationele filosofie, zien we dat er eerder sprake is van krachten in netwerken, waarbij in het ene knooppunt daarvan meer vermogen geconcentreerd zit dan in andere knooppunten, wat op zijn beurt weer allerlei effecten genereert op sociaal, mentaal en ecologisch niveau.

Dit verklaren in termen van geldstromen van onderop naar bovenop schiet tekort, zeker gezien de manier waarop geldstromen in een globaal netwerk circuleren en ingebed zijn in feedbackloops. De economie is door diens virtualiteit ingebed in een informatiestroom die alle kanten uitschiet, het is een handel in de lucht. Het geld stroomt dan niet van onderop naar bovenop, maar schiet door het hele globale netwerk heen (vgl. Oosterling, pp. 37-39). Wanneer Europese landen bijvoorbeeld ondernemen in een ander continent, ontwijken ze weer belasting in een andere. Geld is op die manier een hyperobject geworden, dat wil zeggen dat het geen ruimte heeft en zich overal bevindt. Dit betekent dat het zich ook in iedere tussen-ruimte manifesteert en niet zozeer binnen een bepaalde hiërarchische plek in de kapitalistische piramide. De illegitieme geldstromen in de vorm van belastingontduiking is dan geen simpel gegeven van geld afkomen van de onderste laag van de piramide. Er is dan eerder sprake van het feit dat er mensen zijn wie hun geld willen onttrekken aan bepaalde tussen-ruimten en de concentratie van hun vermogen in een zeker knooppunt wensen te versterken door er hun eigen configuratie aan te geven. Door de poging aan dit tussen te ontkomen door bijvoorbeeld onder bepaalde belastingmaatregelen uit te komen en dat op zo'n discreet mogelijke manier, laat zien dat ze zich als het ware in een soort onder-tussen bevinden, een tussen-ruimte dat zich onttrekt aan de werkelijke relationele sfeer. Ze proberen immers onder bepaalde verplichtingen uit te komen, zonder rekening hoeven te houden met anderen in het netwerk. Dit hyperindividualisme uit zich dan in een onder-mijnen, al het vermogen voor zich, voor het 'mijn' willen houden. Dit gaat op een zodanig snelle manier, dat de geldstromen tevens ongrijpbaar worden.

Dit consolideert de macht van de superrijken, aangezien snelheid en macht elkaar versterken (Oosterling, 2002, p. 78). Dit blijkt ook uit het onvermogen hier adequate maatregelen op te nemen.

Iedere door geld ingegeven configuratie in het netwerk heeft implicaties voor hoe de knooppunten in het netwerk en het netwerk als zodanig functioneert. De consequenties hiervan gaan ook helemaal terug op het lichaam. Zo zien we dat de plekken in de netwerken waar minder geld is geconcentreerd mensen ongezonder zijn, meer aan obesitas lijden (CBS, 2012) en er zich meer psychologische problemen voordoen. Een van de mogelijke effecten op het mentale niveau kan zich onder meer uiten in slechter cognitief functioneren, met zelfs een daling in het IQ als gevolg (Oberndorff, 2015). Ook zien we de effecten op het niveau van de ecologie (Klein, 2015). De effecten sorteren zich dus kortom op mentaal, sociaal en ecologisch niveau. Dit dient ook relationeel te worden verklaard. De sociologische puzzel omtrent obesitas bijvoorbeeld is zo groot dat het niet louter als een simpel individueel probleem valt te verklaren maar gezien moet worden als een intervidueel probleem. Ook overgewicht blijkt overdraagbaar binnen netwerken.

Als we niet beseffen dat ongelijkheid zich manifesteert in tussen-ruimtes, kan het netwerk disfunctioneel raken, waardoor geconcentreerde krachten in de vorm van vermogens en kapitaal, en de politieke invloed die daarmee gepaard gaat diens beslag zullen krijgen in assymetrische machtsrelaties (vgl. Gilens, 2012). De krachten die uitgaan van deze geldstromen raken dus verdisconteerd in machtsrelaties.

Een verdere implicatie van dit relationele denken is dat deze heerschappij niet van bovenaf komt door de meest vermogenden, maar dat kapitaal eerder kansen voor toegang tot een bepaald netwerk verschaft en het gebrek daaraan dit kan ontnemen (vgl. Oosterling, p. 38).

Echter, als we kijken naar toegang en participatie (wat nodig is voor kapitaalaccumulatie), zien we ook dat hier het paradigmatische metafoor van de piramide nog altijd heersend is. We spreken immers van een participatieladder, waarbij de bovenste sport bestaat uit betaald werk. Hoe meer betaald, hoe hoger op de maatschappelijke ladder. Echter gedijt ook juist sociale mobiliteit het beste krachtens het bestaan van netwerken en is er geen sprake van een simpele klim naar de top, maar eerder van ingewikkelde relationele toestanden die resulteren in bepaalde configuraties.

Omdat kapitaal informatieel is geworden en er dus een informatieel kapitalisme is (getuige de hierboven veronderstelde virtualiteit daarvan) veronderstelt dit ook sociaal kapitaal (Oosterling, 2002, p. 43, 46). Deze overlap tussen informatieel kapitaal en sociaal kapitaal laat zien dat het ook niet toereikend is te spreken over rijke individuen aan de top van de piramide. Immers, door ingebed te zijn in een bepaald netwerk op een zekere manier, kunnen zij - doordat zij over meer informatie en middelen beschikken dan anderen - onder begeleiding van toenemende deregulering vanuit overheden economisch steeds beter, sneller en perverser scoren. De mensen die tot de laatste druppel van de hardvochtige exploitatie worden uitgeknepen zijn niet te vinden aan een *onderkant*, maar in zwakkere schakels van het netwerk (vgl. Oosterling, 2002, p. 46). Het economisch geweld dat wij nu kennen is daarom geen brute overheersing vanuit de pyramidale top, maar doordat het zo indirect en verspreid is het *“gevolg van de complexificatie van de netwerken en democratisering van procedures”* (Oosterling, 2002, p. 47).

Doordat geld en kapitaal en de stroom daarvan binnen en door netwerken heen zo hegemoniaal is geworden in de invloed op het mentale, sociale en ecologische niveau, lijkt geld heden het middel te zijn naar diens maat wij handelen (vgl. Oosterling, 2002, p. 12). De superrijken of de anderszins op geldbeluste excessieve prosumenten zijn dan niet zozeer machtsbeluste geldhamsteraars, maar radicaal middelmatigen (Oosterling, 2002, p. 45). Doordat in deze vorm van radicale middelmatigheid de groei wordt nagestreefd om de groei, treden er onhoudbare situaties op en *“ontbeert vooruitgang een toekomst”* (Oosterling, 2002, p. 80).

De beschreven groeiende ongelijkheid kan grootse segregerende gevolgen hebben op het sociale niveau, onevenredig verdeelde milieurampen op ecologisch niveau (OECD, n.d.), en – zoals we gezien hebben – op het mentale niveau.

Om dit te doorbreken is een omslag van radicale hyperindividualistische middelmatigheid gedreven door een consumptieverslaving en geldverslaving (Oosterling, 2002, p. 93) naar inter-esse nodig.

Volgens Oosterling (2002, p. 122) moet het ‘inter’ opgevat worden als een werking. De mens heeft hierbij een achtergrond van een ‘tussen’ *“dat als een netwerk het menszijn sociale betekenis verleent”* (Oosterling, 2002, p. 119).

De huidige werking van het ‘inter’ kent, zoals betoogd, zorgwekkende uitingen. Het onder-tussen zorgt voor een kloof tussen de rijken en de armen die de sociale cohesie ondermijnen. Ook hebben we gezien wat dit voor gevolgen heeft op ecologisch en mentaal niveau.

Wanneer het bewustzijnsveld van de mensen zodanig veranderd dat we inzien dat we individuen zijn en niet zozeer individuen en dat de sociale, ecologische en mentale dimensies met elkaar samenhangen, kan er wellicht een nieuwe inter-esse ontstaan tussen mensen en hun omgeving, en dan zodanig dat er een duurzame interactiviteit ontstaat wat door creatieve interesse wordt gestimuleerd (Oosterling, pp. 140-141).

Dit kan door onze zelfreflecties in te bedden in dit inter-esse, met een oprechte inter-esse voor de *Ander*, en dan met name voor onze (economisch) ongelijken. Door onze radicaal middelmatige consumptiedrang raakt de *Ander* gereduceerd tot een ding en is de *Ander* iets waaraan kan worden verdiend, of juist iets dat ons uitbuit (Han, 2014, p. 125). We hebben hiervoor ervaringen nodig die voorbijgaan aan prosumeren en het verhouden van onderlinge ruilwaardes en economische verhoudingen. Hoe de (economische) ongelijkheden onze relaties bepalen dient zo te worden overwonnen. We moeten hierbij een bepaald inzicht genereren en het *andere* zo een nieuw begin schenken (vgl. Han, 2014, p. 154). Ook moeten we daarbij streven naar een gemeenschappelijk handelen, dat een ‘wij’ in een nieuwe inter-esse zal constitueren, een ‘wij’ dat (economische) ongelijkheden overbrugt (vgl. Han, 2014, p. 148). Dit moet dan een alternatief vormen op het hyperindividualisme met daarin enkel de aanwezige logica van productie en consumptie en het economische principe van de betalingsbalans waarbinnen alle relaties worden gereduceerd tot debiteurs, crediteurs, schuldenaars en schuldenaren (vgl. Han, 2014, p. 143 & p. 125).

Door de relationele sfeer die van de (economische) ongelijkheid zo te laten ontstijgen, kan dit de weg vrijwaren naar het nemen van verantwoordelijkheid om deze en andere vormen van ongelijkheid op te heffen en een nieuwe balans te creëren op sociaal, mentaal en ecologisch niveau.

Geraadpleegde literatuur

CBS (2012). *Steeds meer overgewicht*. Verkregen op 12-04-2015, van: <http://www.cbs.nl/nl-NL/menu/themas/gezondheid-welzijn/publicaties/artikelen/archief/2012/2012-3651-wm.htm>

Gilens, M. (2012). Economic Inequality and Power (Part 1 of 3). Verkregen op 13-04-2015, van: http://themonkeycage.org/2012/08/13/economic-inequality-and-political-power-part-1/?utm_content=buffer4e390&utm_medium=social&utm_source=facebook.com&utm_campaign=buffer

Han, B.C., vert.: Schuitemaker, F. (2014). *Drie essays. De vermoeide samenleving. De transparante samenleving. De terugkeer van Eros*. Amsterdam: Van Genneep.

Klein, N. (2014). *This changes everything*. Penguin Books: Verenigd Koninkrijk.

Oberndorff, M. (2015). *Haal het ruis uit het hoofd van armen*. Verkregen op 13-04-2015, van: <http://www.vn.nl/Archief/Samenleving/Artikel-Samenleving/Haal-de-ruis-uit-het-hoofd-van-armen.htm>

OECD (n.d.). *Poverty and Climate Change. Reducing the Vulnerability of the Poor through Adaptation*. Verkregen op 14-04-2015, van: <http://www.oecd.org/env/cc/2502872.pdf>

Oosterling, H.A.F. (2002). *Radicale middelmatigheid*. Amsterdam: Boom.

Oxfam (2014). *Even it up. Time to end extreme inequality*. Verkregen op 14-04-2015, van: https://www.oxfam.org/sites/www.oxfam.org/files/file_attachments/cr-even-it-up-extreme-inequality-291014-en.pdf

Piketty, T. (2014). *Capital in the Twenty-First Century*. Harvard University Press: Verenigde Staten.

World Economic Forum (2014). *Global Risks 2014. Ninth Edition*. Verkregen op 14-04-2015, van: http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalRisks_Report_2014.pdf